

DOI 10.31718/2077-1096.23.1.159

УДК 378.147:61

Федорченко В.І., Звягольська І.М., Полянська В.П., Дерев'янка Т.В., Боброва Н.О.

ЕМОЦІЙНИЙ ІНТЕЛЕКТ ТА МАНІПУЛЯЦІЇ В НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Полтавський державний медичний університет

Вступ. Викладач вищого навчального закладу має бути обізнаним із досягненнями психології, щоб створити гармонійну атмосферу зі студентами. Мета. Однією із загальних компетентностей, передбачених освітньою програмою з дисципліни: «Мікробіологія, вірусологія та імунологія», є вибір стратегії взаємодії. Вибір стратегії спілкування (наприклад, спілкування викладача зі студентами) є предметом цієї статті. Володіння знаннями та вміннями для побудови конструктивного процесу спілкування між людьми є важливою складовою процесу навчання та реалізації в обраній професії та особистому житті. Головна частина. Кафедра мікробіології, вірусології та імунології Полтавського державного медичного університету приділяє значну увагу постійному вдосконаленню методики навчання на медичному, стоматологічному та міжнародному факультетах, де навчання ведеться українською та англійською мовами. Грамотна побудова взаємодії між учасниками навчального процесу є невід'ємною складовою формування вміння здобувачів вищої медичної освіти обирати конструктивні комунікативні стратегії у своїй професії. У статті розглядаються такі поняття, як «Емоційний інтелект», «Гуманістичні цілі підготовки майбутнього лікаря», «Маніпуляції». Усвідомлення викладачем даних понять є важливим для сприйняття психологічних аспектів його роботи, сприятиме підвищенню ефективності викладання, має призвести до зниження рівню професійного вигорання. Знання та практичні навички, набуті студентом у соціальній взаємодії під час навчання, є значущими у професійній діяльності майбутнього лікаря. Ефективність його діяльності багато в чому залежить від його комунікативних здібностей. Ці навички стосуються характеру стосунків кожного лікаря з пацієнтами, підлеглими, колегами, керівництвом медичного закладу. Висновки: 1. Сьогоднішній день характеризується зростанням значення поінформованості викладача про досягнення сучасної психології. 2. Викладач має обирати стратегії взаємодії зі студентами у навчальному процесі для оптимізації процесу. 3. Грамотна побудова взаємодії між учасниками освітнього процесу є важливою складовою у формуванні вміння майбутніх лікарів обирати конструктивні стратегії спілкування у їх професійній діяльності.

Ключові слова: Стратегії спілкування, емоційний інтелект, гуманістичні цілі навчання, маніпуляції, маніпулятивні цілі.

Вступ

Кафедра мікробіології, вірусології та імунології Полтавського державного медичного університету приділяє значну увагу постійному вдосконаленню методики навчання на медичному, стоматологічному та міжнародному факультетах, де навчання ведеться українською та англійською мовами.

Колектив кафедри постійно прагне до підвищення якості структури змісту предмета [1,2,3]. Зроблено значний внесок у вдосконалення організаційного та навчально-методичного забезпечення навчального процесу [4,5,6,7]. Успішність вивчення предмету в сучасному медичному закладі вищої освіти сьогодні неможливе без використання категорії: «компетентність». Компетенції, пов'язані з міжособистісною взаємодією, є невід'ємною та значущою складовою роботи лікаря. Проте інколи формування цих компетенцій може пройти непомітно для викладача, який у процесі навчання може бути більше зосереджений на змісті теми. І хоча це цілком зрозуміло і логічно, ми не повинні забувати, що навички комунікації між людьми також здобуваються через специфічний життєвий досвід в результаті щоденної взаємодії між людьми.

Мета

Однією із загальних компетентностей, передбачених освітньою програмою з дисципліни: «Мікробіологія, вірусологія та імунологія», є ви-

бір стратегії взаємодії. Вибір стратегії спілкування (наприклад, спілкування викладача зі студентами) є предметом цієї статті. Володіння знаннями та вміннями для побудови конструктивного процесу спілкування між людьми є важливою складовою процесу навчання та реалізації в обраній професії та особистому житті.

Головна частина

Людина набуває навичок міжособистісного спілкування протягом життя. Основне значення для формування здатності до успішної міжособистісної взаємодії має сім'я, починаючи з самого раннього віку виховання дитини. Проте їх можна і потрібно вдосконалювати під час навчання в школі, здобуття спеціальної та вищої освіти. Бурхливий розвиток психології, що спостерігається в останні десятиліття, сприяє розширенню інформаційної бази для самоосвіти з питань ефективності взаємовідносин людей у сім'ї, у процесі навчання та професійної діяльності. Водночас стрімка цифровізація всіх аспектів суспільного життя призводить до певних змін у спілкуванні між людьми. Як наслідок, молоді покоління мають менше навичок прямого живого спілкування. Молодь може обирати стандарти спілкування для наслідування у вузькому колі спілкування та на безкрайніх просторах Інтернету. І не завжди такий вибір може бути вдалим. У зв'язку з цим поінформованість викладача вищої школи про сучасні досягнення психологічної науки набуває все більшого значення для успішно-

сті процесів взаємодії викладача та студентів. Викладач повинен вміти будувати стосунки зі студентами на засадах конструктивізму, спрямованості на досягнення студентами навчальних цілей; позитивізм необхідний для підтримки та покращення психологічного стану студента, який часто перевантажений навчальними завданнями та емоційними враженнями, і якого необхідно підготувати до важких емоційних випробувань медичної професії. Необхідно розуміти різницю між типами емоційної взаємодії індивідів, зокрема емоційним інтелектом і маніпуляцією. Також важливо усвідомити значення деяких інших термінів.

Емоційний інтелект передбачає сукупність розумових знань, умінь і навичок, які є здатністю розуміти та усвідомлювати емоції, як власні, так і оточуючих людей. Люди з високим рівнем емоційного інтелекту добре розуміють свої емоції та почуття інших. Завдяки цьому вони можуть ефективно управляти своєю емоційною сферою, що допомагає їм легше адаптувати свою поведінку в колективі, а отже, успішно вирішувати різні проблеми соціальної взаємодії.

Гуманістичні цілі підготовки майбутнього лікаря

Стратегії спілкування між людьми спрямовані на досягнення конкретної мети – загальної чи індивідуальної. У статті розглядаються різні варіанти цілей, яких прагнуть досягти студенти під час вивчення предмету (зокрема, предмету «Мікробіологія, вірусологія та імунологія») та взаємодії студентів і викладачів у цьому процесі. Під поняттям «гуманістичні цілі підготовки майбутнього лікаря» розуміють такі цілі, які мають конструктивний характер, передбачають позитивний вплив на особистість, яка є суб'єктом спілкування, та спрямовані на сприяння вирішенню актуальних освітніх завдань.

Серед гуманістичних цілей студентів можна навести такі приклади:

- вивчення конкретного питання з предмета;
- оволодіння окремими практичними навичками мікробіологічних досліджень;
- вивчення цілої теми, або розділу предмета, засвоєння предмета;
- формування зв'язку теорії з практикою, отриманої під час вивчення певних різнопланових предметів;
- успішне складання студентом іспиту з предмету;
- успішне складання тестових іспитів «Крок-1», «Крок-2», «Крок-3»;
- формування зрілої, відповідальної особистості з усім необхідним переліком знань, умінь і навичок, необхідних для успішного здійснення професійної діяльності лікаря;
- отримання диплома спеціаліста.

В переліку професійних якостей лікаря важливою складовою є навички міжособистісного спілкування. Це стосується таких питань програми, як:

- вміння застосовувати науково обґрунтовані психологічні прийоми ефективної практичної роботи з колегами, медичним персоналом, пацієнтами та їх родичами, готовність до взаємодії з іншими людьми;

- вміння обирати комунікаційну стратегію;
- вміння працювати в команді.

Ці навички закладаються, формуються та вдосконалюються протягом років навчання у вищому медичному навчальному закладі. Взаємодія викладача зі студентами під час практичного заняття чи лекції значною мірою впливає на результати навчання – успішність та особистісну зрілість у виконанні своїх професійних функцій. Особистий приклад викладача та шляхи вирішення конкретних проблем продуктивної міжособистісної взаємодії зі студентами мають бути конструктивним прикладом, який допоможе майбутнім лікарям сформувати свій багаж можливостей у професійному спілкуванні. Значну роль у тому, що прийнято називати педагогічною майстерністю, відіграє рівень поінформованості викладача про психологічні основи соціальної взаємодії людей. За умов ефективного використання цих знань викладач може передати учням своє захоплення предметом навчання, «дати їм ключі» до його розуміння і відкрити можливість подальшого успішного і свідомого вдосконалення своїх знань з предмета. Це важливо, оскільки мікробіологія, вірусологія та імунологія є динамічними науками, які швидко доповнюються новою науковою інформацією та яку лікарям потрібно буде застосовувати на практиці.

З іншого боку, відсутність цих основ психологічних знань може створювати певні проблемні ситуації у взаєминах викладача зі студентами під час навчального процесу. Також це може призвести до психологічного вигорання викладача. Слід усвідомлювати, що соціальна взаємодія завжди передбачає зворотній соціальний вплив. Це може виявлятися повагою до людини, на яку воно спрямоване, не бути надмірно примусовим. Суб'єкт впливу має право прийняти або відхилити запропоновані дії, наслідки яких для нього неприйнятні. Такий характер взаємодії є оптимальним для продуктивної роботи.

Прикладом позитивного соціального впливу лікаря на пацієнта може бути спроба переконати пацієнта відмовитися від шкідливих звичок, вести здоровий спосіб життя, збалансовано харчуватися.

Основою взаємодії викладача зі студентами має бути емоційний інтелект, спрямований на досягнення гуманістичних цілей.

Залежно від контексту та мотивації соціальний вплив може бути прихованою маніпуляцією.

Маніпуляції

Емоційний інтелект людини також може застосований для досягнення егоїстичних цілей людини. Але при цьому може бути втрачена сама можливість досягнення гуманістичної мети. В даному випадку йдеться про маніпуляцію свідо-

містю іншої людини.

За визначенням, маніпуляція - це вид соціального впливу, який використовується для прихованого впровадження в психіку жертви цілей, бажань, намірів або установок маніпулятора, які не збігаються з реальними потребами жертви або не досягають декларованої гуманістичної мети. Він охоплює управління людьми та їхню поведінку.

Приклади можливих маніпулятивних цілей студентів

Приклади маніпулятивних цілей студентів включають спробу отримати вищий бал, який не відповідає їх дійсному рівню знань, навичок чи здібностей. Це може бути окреме заняття, модульна контрольна робота або предметний іспит. Можливим варіантом таких маніпуляцій можуть бути проблеми з інтернет-з'єднанням під час онлайн заняття, спроба послатися на неможливість використання відеозв'язку з подальшою можливістю використання рефератів чи навіть підручників для отримання вищої оцінки.

Існують також інші приклади маніпулятивно-діалогічної (наприклад, пряме обговорення проблеми з учителем) і маніпулятивно-монологічної (наприклад, коли студент привертає увагу, сам по собі стверджує щось, що не зовсім відповідає дійсності) поведінки студентів, спрямовані на досягнення індивідуальних цілей.

У таких випадках професіоналізм викладача має бути спрямований на повернення процесу взаємодії в конструктивне русло. Крім того, знадобляться емоційний інтелект викладача, такт, витримка і наполегливість, щоб допомогти студенту об'єктивно оцінити ситуацію, визначити, які цілі є важливими і вартими зусиль.

Професія викладача – одна з тих, що передбачає вплив на внутрішній світ іншої людини. Таким чином, навчаючи, людина вдосконалює свій емоційний інтелект і більш вміло його використовує. На жаль, залежно від особистісних даних, ці навички також можуть бути використані для маніпулювання людьми. Не дарма професія викладача вважається однією з найбільш схильних до маніпулятивної деформації.

Повертаючись до ситуації, коли викладач перебуває на своєму місці і використовує свій емоційний інтелект для досягнення студентом індивідуальних і колективних гуманістичних цілей, слід зазначити, що студент завжди вступає до навчального закладу з безумовною метою досягнення індивідуальних гуманістичних цілей, які можуть бути об'єднані в поняття: мета студента - здобути освіту, тобто отримати професію. Така індивідуальна гуманістична мета узгоджується з гуманістичними колективними цілями суспільства, в якому він працюватиме в майбутньому. Тому вважати маніпуляції студентів свідомими, заздалегідь спланованими було б некоректно. Маніпуляції часто можуть бути не зовсім свідомими, або спонтанними. Студент може використовувати маніпуляції через незрілість свого

емоційного інтелекту. Це може спричинити емоційне напруження та нестійкість при подоланні «вершини» в засвоєнні знань, умінь і навичок. Іншими словами, молода людина не завжди вміє керувати своїми емоціями. Результатом такого емоційного стресу може бути маніпуляція. Бажання маніпулювати часто маскує такі почуття, як страх або незахищеність. Студент намагається здобути почуття впевненості. Якщо студенту властивий перфекціонізм, він може прагнути почуватися кращим і сильнішим за інших, навіть якщо це не відповідає об'єктивній реальності. У таких випадках студенти можуть намагатися маніпулювати почуттями викладача (співчуттям, жалем, провиною). Можливі спроби перевернути слова вчителя на свою користь, демонстративна або пасивно-агресивна поведінка. Це може бути спроба тиску на вчителя і навіть шантаж.

Завдання викладача - зрозуміти, що призвело до деформації в уяві учня про мету його навчальної діяльності. Перш за все, викладач повинен усвідомити, що стало причиною того, що конкретна людина може застосувати маніпуляцію.

Це може бути пов'язано з деякими труднощами в засвоєнні матеріалу. І тоді людині потрібна підтримка викладача у важку хвилину і впевненість, що він зможе подолати всі труднощі і зрозуміти складні моменти.

Іноді це може статися тому, що молода людина усвідомлює неправильність обраного життєвого шляху і може зацікавитися зовсім іншою професією. Але найчастіше це відбувається тому, що іноді батьки наполягають на виборі професії для дитини.

Так чи інакше, тактика і стратегія викладача, в даному випадку, повинна полягати у виявленні першопричин (можливо, навіть інтуїтивному, без прямого з'ясування питання зі студентом) і виборі тактики поведінки, спрямованої на його самоусвідомлення, впевненість у собі, прогрес у рівні засвоєння матеріалу.

Іншими словами, маніпулятивно-монологічну мету (учень задає тон емоційної взаємодії), спрямовану на досягнення неправильної індивідуальної мети учня, необхідно замінити на конструктивно-діалогічну (викладач створює умови для спільного розгляду проблеми), спрямовану на досягнення справжньої індивідуальної мети вищої медичної освіти.

Висновки

1. Сьогоднішній день характеризується зростанням важливості проінформованості викладача вищої школи про досягнення психології для створення гармонійної атмосфери при роботі зі студентами.

2. Викладач має обирати стратегії взаємодії індивідів у процесі навчання, щоб оптимізувати процес досягнення ними конструктивних цілей.

3. Грамотна побудова конструктивної взаємодії між учасниками освітнього процесу є важливою складовою формування в здобувачів ви-

щої медичної освіти (майбутніх лікарів) уміння обирати конструктивні стратегії спілкування.

Література

1. Hancho OV, Fedorchenko VI, Faustova MO, et al. Immunohiia: pytannia i vidpovid [Immunology: questions and answers]. Lviv: Vyd-vo Marchenko T.V.; 2020. 120 p. (Ukrainian).
2. Faustova MO, Ananieva MM, Loban HA, Fedorchenko VI. Virusohiia v skhemakh i tablytsiakh [Virology in diagrams and tables]. Lviv: "Mahnoliia 2006"; 2021. 114 p. (Ukrainian).
3. Zviaholska IM, Polianska VP. Mikrobiolohiia, virusolohiia ta imunolohiia. Litsenziyni intehrovanyi ispyt "Krok-1" [Microbiology, virology and immunology. Licensing integrated exam "Step-1"]. Poltava: Vyd-vo PUET; 2019. 180 p. (Ukrainian).
4. Zviaholska IM. Pro nastupnist zmin osvitnoho seredovyscha na kafedri mikrobiolohii, virusolohii ta imunolohii v umovakh kompetentnisnoho pidkhodu pidhotovky medychnykh spetsialistiv [On continuity of educational environment changes at the department of microbiology, virology and immunology in conditions of competency based approach of medical specialists training].

- Visnyk problem biolohii ta medytsyny. 2017;3(4):250-254. (Ukrainian).
5. Fedorchenko VI, Hancho OV, Bobrova NO, et al. Navchalno-metodychne ta orhanizatsiine zabezpechennia navchalnoho protsesu anhlomovnykh studentiv na kafedri mikrobiolohii, virusolohii ta imunolohii Ukrainskoi medychnoi stomatolohichnoi akademii [Educational, methodological and organizational teaching process providing for english-speaking students at the department of microbiology, virology and immunology of ukrainian medical stomatological academy]. Medychna osvita. 2018;(3):74-77. (Ukrainian).
 6. Fedorchenko VI, Polianska VP, Zachepylo SV, et al. Analiz onlain navchannia mikrobiolohii v umovakh karantynu [Analysis of microbiology online teaching in quarantine conditions]. Skhidnoukrainskyi med. zhurnal. 2021;9(1):107-114. doi: [https://doi.org/10.21272/eumj.2021;9\(1\):107-114](https://doi.org/10.21272/eumj.2021;9(1):107-114). (Ukrainian).
 7. Zviaholska IM, Derevianko TV, Polianska VP, et al. Neobkhdnist formuvannia bazovykh znan z pytan "pryrodo-oseredkovi infektsii" u zdobuvachiv vyshchoi medychnoi osvityv umovakh sohodennia [Preconditions to deepen basic knowledge on issues of "natural foca l infections" in medical students nowadays. Aktualni problemy suchasnoi medytsyny: Visnyk Ukrainskoi medychnoi stomatolohichnoi akademii. 2021; 21(3(75)):246-251. (Ukrainian).

Summary

EMOTIONAL INTELLIGENCE AND MANIPULATIONS IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Fedorchenko V. I., Polianska V.P., Zvyagolska I.M., Derevianko T.V., Bobrova N. O.

Key words: communication strategies, emotional intelligence, humanistic learning goals, manipulation, manipulative goals.

Introduction. A teacher at a higher education institution should be well aware of the achievements in psychology to create a harmonious atmosphere when working with students. Purpose. One of the general competencies provided by the curriculum of the discipline "Microbiology, Virology, and Immunology" is the choice of interaction strategy. Choosing a communication strategy is the subject of this article. Possessing knowledge and skills to build up a constructive communication between people is an important component of the learning process and realization in the chosen career and personal life. **Discussion.** The Department of Microbiology, Virology, and Immunology at the Poltava State Medical University pays considerable attention to the constant improvement of teaching methods at the medical, dental, and international faculties, using both Ukrainian and English as languages of instruction. Competent interaction between participants of the educational process is an integral part of forming the ability of medical students to choose constructive communication strategies further in their profession. The article considers such concepts as "Emotional intelligence", "Humanistic goals of training a future doctor", and "Manipulations". The teacher's awareness of these concepts is important for the perception of his work's psychological aspects. It will contribute to teaching effectiveness and decrease professional burnout. Knowledge and practical skills acquired by a student in social interaction during training are significant in the professional activity of the future doctor. The effectiveness of his activity largely depends on his communication skills. These skills relate to the nature of each doctor's relationship with patients, subordinates, colleagues, and managers of a medical institution. **Conclusions.** 1. Today we are facing the growing importance of the teacher's awareness of the achievements of modern psychology. 2. The teacher should choose relevant strategies for fruitful interaction with students to improve learning outcomes. 3. Competent construction of interaction between all parties of the educational process is an important component in forming the ability of future doctors to choose constructive communication strategies in their professional activities.